

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
της 27ης Απριλίου 1994 *

Στην υπόθεση C-393/92,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του *Gerechtshof te Arnhem* (Κάτω Χώρες) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Gemeente του Almelo κ. λπ.

και

Energiebedrijf IJsselmij NV,

η έκδοση προδικαστικής απόφασεως ως προς την ερμηνεία του άρθρων 37, 85, 86, 90 και 177 της Συνθήκης ΕΟΚ

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους Ο. Due, Πρόεδρο, G. F. Mancini, J. C. Moitinho de Almeida και Μ. Díez de Velasco, προέδρους τμήματος, Κ. Ν. Κακούρη, R. Joliet, F. A. Schockweiler (εισηγητή), G. C. Rodríguez Iglesias, M. Zuleeg, P. J. G. Kapteyn και J. L. Murray, δικαστές,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

γενικός εισαγγελέας: M. Darmon
γραμματέας: H. von Holstein, βοηθός γραμματέας,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- ο Δήμος Almelo κ. λπ., εκπροσωπούμενος από τον C. M. Vinken-Geijselaers, δικηγόρο s'Hertogenbosch,
- η Energiebedrijf IJsselmij NV, εκπροσωπούμενη από τον B. H. ter Kuile, δικηγόρο Χάγης, και τον Rijnsacker Hordijk, δικηγόρο Άμστερνταμ,
- η Κυβέρνηση της Ελληνικής Δημοκρατίας, εκπροσωπούμενη από τον Β. Κοντόλαιμο, αναπληρωτή νομικό σύμβουλο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους,
- η Κυβέρνηση της Γαλλικής Δημοκρατίας, εκπροσωπούμενη από τον P. Rouzoulet, υποδιευθυντή Νομικών Υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών,
- η Κυβέρνηση του Βασιλείου των Κάτω Χωρών, εκπροσωπούμενη από τον A. Bos, νομικό σύμβουλο του Υπουργείου Εξωτερικών,
- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Οικονομικών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον B. J. Drijber, μέλος της Νομικής Υπηρεσίας,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις του Δήμου Almelo κ. λπ., της N. V. Energiebedrijf IJsselmij, της Ελληνικής Κυβερνήσεως, της Ολλανδικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τον J. W. de Zwaan, αναπληρωτή νομικό σύμβουλο του Υπουργείου Εξωτερικών, και της Επιτροπής, κατά τη συνεδρίαση της 23ης Νοεμβρίου 1993,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 8ης Φεβρουαρίου 1994,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Με διαιτητική απόφαση της 3ης Νοεμβρίου 1992, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 10 Νοεμβρίου, το Gerechtshof te Arnhem υπέβαλε στο Δικαστήριο, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, δύο προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία των άρθρων 37, 85, 86, 90 και 177 της Συνθήκης.
- 2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκνυψαν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ του Δήμου Almelo και άλλων τοπικών διανομέων ηλεκτρικού ρεύματος αφενός και της Energiebedrijf IJsselmij NV (στο εξής: IJM), επιχειρήσεως περιφερειακής διανομής ηλεκτρικού ρεύματος αφετέρου, σχετικά με επιβάρυνση εξισώσεως το οποίο χρέωσε η τελευταία στους τοπικούς διανομείς.
- 3 Στις Κάτω Χώρες, το ηλεκτρικό ρεύμα παράγεται από τέσσερις επιχειρήσεις, μετόχους κοινής επιχειρήσεως, της N. V. Samenwerkende Electriciteits-Productiebedrijven (στο εξής: SEP), η οποία είναι επιφορτισμένη με τον συντονισμό της συνεργασίας μεταξύ των παραγωγών.
- 4 Η διανομή ηλεκτρικού ρεύματος είναι οργανωμένη σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο: εντός της περιοχής που τους έχει παραχωρηθεί, οι επιχειρήσεις περιφερειακής διανομής εφοδιάζουν τις επιχειρήσεις τοπικής διανομής που ανήκουν στους δήμους και τις κοινότητες και, ενδεχομένως, ορισμένους τελικούς καταναλωτές. Οι επιχειρήσεις τοπικής διανομής εξασφαλίζουν τον εφοδιασμό των πελατών που βρίσκονται στους δήμους και τις κοινότητες. Οι επιχειρήσεις παραγωγής και διανομής ανήκουν, άμεσα ή έμμεσα, στις επαρχίες ή στους δήμους και τις κοινότητες.
- 5 Η IJM έτυχε, δια βασιλικού διατάγματος του 1918, μη αποκλειστικής παραχωρήσεως της ευθύνης διανομής ηλεκτρικού ρεύματος στην οριζόμενη από την παραχώρηση περιοχή. Η IJM παρέχει ηλεκτρικό ρεύμα σε τοπικούς διανομείς,

κυρίως στον Δήμο Almelo και στις άλλες προσφεύγουσες της κυρίας δίκης, ταυτόχρονα δε εξασφαλίζει τον άμεσο εφοδιασμό καταναλωτών στις αγροτικές ζώνες.

- 6 Κατά τη διάρκεια των ετών 1985 έως 1988, η εισαγωγή ηλεκτρικού ρεύματος εκ μέρους των τοπικών διανομέων απαγορευόταν, δυνάμει ρήτρας αποκλειστικής αγοράς που περιλαμβανόταν στους γενικούς όρους παροχής ηλεκτρικού ρεύματος στους δήμους και τις κοινότητες που είχαν δική τους επιχείρηση διανομής επί του εδάφους της N. V. Electriciteits-Maatschappij IJsselcentrale (παλαιότερη ονομασία της IJM, στο εξής: IJC). Το άρθρο 2, παράγραφος 2, των γενικών αυτών όρων προβλέπει συγκεκριμένα ότι ο Δήμος δεσμεύεται

«να προμηθεύεται ηλεκτρικό ρεύμα αποκλειστικά από την IJC προς διανομή ηλεκτρικού ρεύματος επί του εδάφους της και να μη χρησιμοποιεί το ρεύμα αυτό παρά μόνο προς ίδια χρήση ή για παροχή σε τρίτους προς κατανάλωση επί του εδάφους του Δήμου».

- 7 Οι γενικοί όροι που είχε επιβάλει η IJM είναι ευθυγραμμισμένοι προς τους πρότυπους γενικούς όρους παροχής που καθιερώθηκαν από την ένωση των φορέων εκμεταλλεύσεως κέντρων διανομής ηλεκτρικού ρεύματος στις Κάτω Χώρες.
- 8 Σ' αυτή την υποχρέωση αποκλειστικής αγοράς του τοπικού διανομέα αντιστοιχεί δέσμευση αποκλειστικής πώλησεως εκ μέρους της επιχείρησης περιφερειακής διανομής.
- 9 Ο τοπικός διανομέας επιβάλλει, με τη σειρά του, στον τελικό καταναλωτή υποχρέωση αποκλειστικής αγοράς.
- 10 Στο επίπεδο των σχέσεων μεταξύ περιφερειακών παραγωγών και διανομέων προβλέπεται ομοίως απαγόρευση εισαγωγής ηλεκτρικού ρεύματος (άρθρο 21 της Overeenkomst van Samenwerking — συμφωνίας συνεργασίας — μεταξύ επιχειρήσεων παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος και SEP της 22ας Μαρτίου 1986, η οποία αντικατέστησε τη γενική σύμβαση SEP του 1971, στο εξής συμφωνία OVS).

- 11 Από 1ης Ιανουαρίου 1985, η IJC χρέωνε στις επιχειρήσεις τοπικής διανομής μια επιβάρυνση εξισώσεως δηλαδή μια αύξηση προοριζόμενη να αντισταθμίζει τη διαφορά μεταξύ του αυξημένου κόστους διανομής ηλεκτρικού ρεύματος στους καταναλωτές των αγροτικών ζωνών, την οποία εξασφάλιζε η ίδια, και του χαμηλότερου κόστους διανομής στους καταναλωτές της αστικής ζώνης εκ μέρους των τοπικών διανομέων.
- 12 Το 1988, οι επιχειρήσεις περιφερειακής διανομής υπέβαλαν ενώπιον της Επιτροπής καταγγελία κατά της IJC που βασιζόταν σε τρία σημεία:
- τη ρητή απαγόρευση εισαγωγής που περιλαμβανόταν στη γενική σύμβαση SEP του 1971 και στη συμφωνία OVS,
 - την υποχρέωση αποκλειστικής αγοράς που απέρρεε από τις συμφωνίες που είχαν συναφθεί με την IJC,
 - το δικαίωμα της IJC να καθορίζει μονομερώς τις τιμές και να επιβάλλει την επιβάρυνση εξισώσεως.
- 13 Ο νόμος της 16ης Νοεμβρίου 1989, περί ρυθμίσεως της παραγωγής, της εισαγωγής, της μεταφοράς και της πώλησεως ηλεκτρικού ρεύματος (*Staatsblad* 535), τροποποίησε το καθεστώς διανομής ηλεκτρικού ρεύματος στις Κάτω Χώρες. Δυνάμει του άρθρου 34 του νόμου αυτού και υπουργικής αποφάσεως της 20ής Μαρτίου 1990 (*Staatscourant* της 22ας Μαρτίου 1990) μόνο η SEP μπορεί να εισάγει ηλεκτρικό ρεύμα προοριζόμενο για δημόσια διανομή, εκτός αν πρόκειται για ρεύμα τάσεως χαμηλότερης των 500 V.
- 14 Κατόπιν της καταγγελίας του 1988, η Επιτροπή έλαβε την απόφαση της 16ης Ιανουαρίου 1991, περί διαδικασίας εφαρμογής του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ (IV/32. 732-IJsselcentrale (IJC) κ. λπ., ΕΕ L 28, σ. 32, στο εξής: απόφαση του 1991). Στο άρθρο 1 της αποφάσεως αυτής, η Επιτροπή διαπιστώνει ότι το άρθρο 21 της συμφωνίας OVS

«συνιστά παράβαση του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ καθόσον το εν λόγω άρθρο έχει ως συνέπεια τον περιορισμό των εισαγωγών από ιδιωτικές βιομηχανίες και των εξαγωγών της παραγωγής εκτός του πλαι-

οίου της δημόσιας παροχής που πραγματοποιούνται από επιχειρήσεις διανομής και από ιδιωτικές βιομηχανίες, ιδίως δε από όσες παράγουν ηλεκτρική ενέργεια για ίδια χρήση».

15 Η Επιτροπή παρατήρησε ότι η απαγόρευση εισαγωγής στο επίπεδο της μη δημοσίας διανομής, δηλαδή εκείνης που επιβάλλεται στον καταναλωτή στις συμβατικές του σχέσεις με τον τοπικό διανομέα, δεν μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει του άρθρου 90, παράγραφος 2, της Συνθήκης.

16 Με την απόφαση του 1991 η Επιτροπή δεν έλαβε ρητά θέση επί της απαγορεύσεως εισαγωγής που απέρρεε από το άρθρο 2, παράγραφος 2, των γενικών όρων, σημειώνοντας πάντως ότι

«αυτές οι διατάξεις των γενικών όρων και το άρθρο 21 (της συμφωνίας OVS) αποτελούν ένα ενιαίο σύνολο, που λειτουργεί αμοιβαία συγχρόνως μεταξύ των παραγωγών και, τελικά, διαμέσου των εταιριών διανομής, μεταξύ αυτών και των βιομηχανικών καταναλωτών».

17 Η Επιτροπή απέφυγε να αποφανθεί περί της εφαρμογής του άρθρου 90, παράγραφος 2, της Συνθήκης ως προς την απαγόρευση εισαγωγής που ίσχυε, δυνάμει του άρθρου 21 της συμφωνίας OVS, για τη δημόσια διανομή ηλεκτρικού ρεύματος. συγκεκριμένα, το γεγονός ότι στις εταιρίες παραγωγής και διανομής απαγορεύεται να εισάγουν ηλεκτρικό ρεύμα προς δημόσιο εφοδιασμό χωρίς να περνούν από την SEP επίκειται στο εξής, κατά την Επιτροπή, στο άρθρο 34 του νόμου του 1989 και μια εκ μέρους της τοποθέτηση θα προδίκαιζε το ζήτημα του αν ο νόμος αυτός συμβιβάζεται με τη Συνθήκη. Η Επιτροπή δεν έκρινε επίσης τη νομιμότητα της επιβαρύνσεως εξισώσεως.

18 Η προσφυγή που άσκησαν κατά της αποφάσεως του 1991 οι εταιρίες που είχαν προβεί στην καταγγελία απορρίφθηκε με απόφαση του Πρωτοδικείου της 18ης Νοεμβρίου 1992, T-16/91, Rendo N. V. κ. λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 1992, σ. II-2417). Η αναίρεση που άσκησαν κατά της αποφάσεως αυτής οι εταιρίες εκκρεμεί ενώπιον του Δικαστηρίου (C-19/93 P, Rendo N. V. κ. λπ. κατά Επιτροπής).

- 19 Ήδη πριν επιληφθεί του ζητήματος η Επιτροπή, οι τοπικοί διανομείς είχαν κινήσει, κατ' εφαρμογή των γενικών όρων, διαδικασία διαιτησίας αποσκοπώντας στην έκδοση αποφάσεως περί της νομιμότητας της επιβαρύνσεως εξισώσεως που είχε επιβάλει η IJM.
- 20 Κατά της διαιτητικής αποφάσεως που απέρριπτε τους ισχυρισμούς των τοπικών διανομέων, οι τελευταίοι άσκησαν έφεση ενώπιον του *Gerechtshof te Arnhem*, το οποίο αποφαινεται κατ' εύλογη κρίση (*als goede mannen naar billijkheid*). Θεωρώντας βάσιμο το επιχείρημα ότι η IJM δεν θα μπορούσε να επιβάλλει την επιβάρυνση εξισώσεως χωρίς την απαγόρευση εισαγωγής, το εθνικό δικαστήριο υπέβαλε προς το Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Πρέπει το εθνικό δικαστήριο το οποίο, σε περίπτωση προβλεπόμενη από τον νόμο, αποφαινεται επί προσφυγής κατ' αποφάσεως διαιτητικού δικαστηρίου να θεωρηθεί ως εθνικό δικαστήριο κατά την έννοια του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, οσάκις, δυνάμει της συμφωνίας περί διαιτησίας που συνήψαν οι διάδικοι, αποφαινεται κατά τη διαδικασία του φιλικού διακανονισμού;
- 2) Πώς πρέπει να ερμηνευθούν τα άρθρα 37, 85 και/ή 86 και/ή 90 της Συνθήκης ΕΟΚ σε σχέση με την απαγόρευση εισαγωγής ηλεκτρικού ρεύματος που προορίζεται για δημόσια διανομή, η οποία προβλεπόταν από το 1985 μέχρι και το 1988 από τους γενικούς όρους μιας περιφερειακής εταιρίας διανομής ηλεκτρικού ρεύματος, ενδεχομένως σε συνδυασμό με την απαγόρευση εισαγωγής που προβλέπει η συμφωνία μεταξύ των επιχειρήσεων παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος στο οικείο κράτος μέλος;»

Επί του πρώτου ερωτήματος

- 21 Προκειμένου να δοθεί απάντηση στο πρώτο ερώτημα, πρέπει να υπενθυμιστεί ότι, με την απόφαση 61/65, *Vaassen-Göbbels* (Συλλογή σ. 377), το Δικαστήριο

όρισε την έννοια του όρου «δικαστήριο» κατά το άρθρο 177 της Συνθήκης, διατυπώνοντας ορισμένα κριτήρια τα οποία πρέπει να πληροί ένα τέτοιο όργανο, όπως το νομικό του θεμέλιο, η διάρκεια, η κατ' αντιδικιάν διαδικασία και η εφαρμογή των κανόνων δικαίου. Το Δικαστήριο συμπλήρωσε τα κριτήρια αυτά υπογραμμίζοντας κυρίως ότι κάθε δικαιοδοτικό όργανο πρέπει να χαρακτηρίζεται από ανεξαρτησία (αποφάσεις της 11ης Ιουνίου 1988, 14/86, Pretore di Salò, Συλλογή 1988, σ. 2545, σκέψη 7, της 21ης Απριλίου 1988, 338/85, Pardini, Συλλογή 1988, σ. 2041, σκέψη 9, και της 30ής Μαρτίου 1993, C-24/92, Corbiau, Συλλογή 1993, σ. I-1278).

- 22 Προκειμένου περί της διαιτησίας, το Δικαστήριο έκρινε, με την απόφαση της 23ης Μαρτίου 1982, 102/81, Nordsee (Συλλογή 1982, σ. 1095, σκέψη 14), ότι στην έννοια του όρου «δικαστήριο», κατά το άρθρο 177 της Συνθήκης, υπάγονται τα τακτικά δικαστήρια τα οποία ασκούν έλεγχο επί διαιτητικών αποφάσεων σε περίπτωση που κρίνουν επί εφέσεως, επί ανακοπής, για την περιγραφή του εκτελεστηρίου τύπου, ή επί οποιουδήποτε άλλου ενδίκου μέσου που προβλέπεται από την εφαρμοστέα εθνική νομοθεσία.
- 23 Η ερμηνεία αυτή που έδωσε το Δικαστήριο δεν επηρεάζεται από το γεγονός ότι ένα δικαιοδοτικό όργανο, δυνάμει της συμφωνίας περί διαιτησίας μεταξύ των μερών, κρίνει κατ' εύλογη κρίση — όπως συμβαίνει με το *Gerechthshof*. Πράγματι, δυνάμει των αρχών της υπεροχής και της ομοιόμορφης εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου, σε συνδυασμό με το άρθρο 5 της Συνθήκης, δικαστήριο κράτους μέλους το οποίο, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, επιλαμβάνεται εφέσεως κατά διαιτητικής απόφασης, έστω και αν κρίνει με βάση την αρχή της επιείκειας, οφείλει να σέβεται τους κανόνες του κοινοτικού δικαίου, ιδίως δε εκείνους που αφορούν τον ανταγωνισμό.
- 24 Συνεπώς στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι εθνικό δικαστήριο το οποίο, σε περίπτωση προβλεπόμενη από το νόμο, κρίνει επί εφέσεως κατά διαιτητικής απόφασης, πρέπει να θεωρηθεί ως εθνικό δικαστήριο κατά την έννοια του άρθρου 177 της Συνθήκης, ακόμη και όταν, δυνάμει της συμφωνίας περί διαιτησίας μεταξύ των μερών, το δικαστήριο αυτό κρίνει κατ' εύλογη κρίση.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

- 25 Με το δεύτερο ερώτημα, το εθνικό δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν από τα άρθρα 37 και/ή 85 και/ή 86 και/ή 90 της Συνθήκης κωλύεται η εφαρμογή, εκ μέρους επιχειρήσεως τοπικής διανομής ηλεκτρικού ρεύματος, ρήτραις αποκλειστικής αγοράς, η οποία περιλαμβάνεται στους γενικούς όρους πώλησεως και απαγορεύει στους τοπικούς διανομείς να εισάγουν ηλεκτρικό ρεύμα προς δημόσια διανομή.
- 26 Για να δοθεί απάντηση σ' αυτό το ερώτημα, πρέπει να εξετασθεί εάν η απαγόρευση εισαγωγής η οποία επιβάλλεται σε τοπικό διανομέα ηλεκτρικού ρεύματος δυνάμει συμβάσεως με περιφερειακό διανομέα, αντιβαίνει προς τα άρθρα 27, 85 ή 86 της Συνθήκης και κατά πόσον μπορούν να γίνουν αποδεκτές παρεκκλίσεις από τις απαγορεύσεις που προβλέπουν οι διατάξεις αυτές βάσει του άρθρου 90, παράγραφος 2, της Συνθήκης.

Ός προς το άρθρο 37 της Συνθήκης

- 27 Όσον αφορά κατ' αρχάς το πεδίο εφαρμογής του άρθρου αυτού, πρέπει να υπενθυμιστεί ότι, τόσο από τη θέση του εντός του κεφαλαίου περί εξαλείψεως των ποσοτικών περιορισμών όσο και από τη χρήση των λέξεων «εισαγωγή» και «εξαγωγή» στο δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 1 και της λέξεως «προϊόν» στις παραγράφους 3 και 4, προκύπτει ότι αφορά τις ανταλλαγές εμπορευμάτων (βλ. απόφαση της 30ής Απριλίου 1974, 155/73, Sacchi, Rec. 1974, σ. 409, σκέψη 10. απόφαση της 27ης Οκτωβρίου 1993, C-46/90 και C-93/91, Lagache et Enrard, Συλλογή 1993, σ. I-5267, σκέψη 33).
- 28 Δεν αμφισβητείται στα πλαίσια του κοινοτικού δικαίου — ούτε εξάλλου των εθνικών δικαίων — ότι το ηλεκτρικό ρεύμα συνιστά εμπόρευμα κατά την έννοια του άρθρου 30 της Συνθήκης. Επομένως, το ηλεκτρικό ρεύμα θεωρείται εμπόρευμα σύμφωνα με τη δασμολογική ονοματολογία της Κοινότητας (κωδικός NC 27. 16). Εξάλλου, το Δικαστήριο αναγνώρισε, με την απόφαση της 15ης Απριλίου 1964, 6/64, Costa κατά Enel (Rec. 1964, σ. 1141), ότι το ηλεκτρικό ρεύμα μπορεί να υπαχθεί στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 37 της Συνθήκης.

- 29 Όσον αφορά εν συνεχεία το αντικείμενο του άρθρου 37, πρέπει να υπενθυμιστεί ότι η διάταξη αυτή αφορά τα εθνικά μονοπώλια εμπορικού χαρακτήρα. Στην απόφαση της 4ης Μαΐου 1988,30/87, Bodson (Συλλογή 1988, σ. 2479, σκέψη 13), το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 37 προϋποθέτει μία κατάσταση όπου οι εθνικές αρχές είναι σε θέση να ελέγχουν ή να διευθύνουν τις συναλλαγές μεταξύ κρατών μελών ή, ακόμα, να τις επηρεάζουν αισθητά, μέσω ενός οργανισμού συσταθέντος προς τούτο ή ενός κατά παραχώρηση ασκουμένου μονοπωλίου.
- 30 Σε περίπτωση όπου έχουν συναφθεί συμβάσεις σε τέτοιο πλαίσιο, το Δικαστήριο έκρινε ότι η ύπαρξη συμφωνίας κατά την έννοια του άρθρου 85 αποκλείεται, αν η επίδραση επί του εμπορίου απορρέει από σύμβαση παραχωρήσεως που συνάπτεται μεταξύ της δημοσίας αρχής και επιχειρήσεων επιφορτισμένων με την εκτέλεση ορισμένης δημόσιας υπηρεσίας (απόφαση Bodson, όπ. π., σκέψη 18).
- 31 Συναφώς, πρέπει να παρατηρηθεί καταρχάς ότι η IJM δεν έτυχε αποκλειστικής παραχωρήσεως που να της παρέχει το μονοπώλιο του εφοδιασμού σε ηλεκτρικό ρεύμα στη ζώνη της ευθύνης της. Πρέπει εν συνεχεία να σημειωθεί ότι οι συμβάσεις, στις οποίες οφείλεται η διαφορά που εκκρεμεί στο αιτούν δικαστήριο, συνάφθηκαν όχι μεταξύ της δημοσίας αρχής και της IJM, αλλά μεταξύ επιχειρήσεως περιφερειακής διανομής και τοπικών διανομέων. Πρέπει επίσης να υπογραμμισθεί ότι οι συμβάσεις αυτές καθορίζουν τους όρους υπό τους οποίους η IJM παρέχει το ηλεκτρικό ρεύμα στους τοπικούς διανομείς και δεν μεταβιβάζουν σ' αυτούς την παραχώρηση δημοσίας υπηρεσίας η οποία έχει ανατεθεί στην περιφερειακή επιχείρηση. Οι όροι του εφοδιασμού, ιδίως δε η ρήτρα αποκλειστικής αγοράς, ερείδονται στη συμφωνία των μερών και δεν αποτελούν στοιχεία της εδαφικής παραχωρήσεως της οποίας έτυχε η IJM από τις δημόσιες αρχές.
- 32 Επομένως, η υπόθεση που αποτελεί αντικείμενο της κυρίας δίκης δεν εμπίπτει στο άρθρο 37 της Συνθήκης.

Επί των άρθρων 85, 86 και 90, παράγραφος 2, της Συνθήκης

- 33 Κατά πάγια νομολογία, η συμπεριφορά επιχειρήσεως που προβλέπεται από το άρθρο 90, παράγραφος 1, της Συνθήκης πρέπει να εκτιμηθεί υπό το φως των διατάξεων των άρθρων 85, 86 και 90, παράγραφος 2 (βλ. απόφαση της 18ης Ιουνίου 1991, C-260/89, ΕΡΤ, Συλλογή 1991, σ. I-2925).

Ως προς το άρθρο 37 της Συνθήκης

- 34 Πρέπει να υπενθυμιστεί ότι το άρθρο 85 της Συνθήκης εφαρμόζεται, σύμφωνα με το ίδιο του το γράμμα, επί συμφωνιών μεταξύ επιχειρήσεων οι οποίες έχουν περιοριστικό αποτέλεσμα επί του ανταγωνισμού και επηρεάζουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών.
- 35 Σε ό, τι αφορά την ύπαρξη συμφωνίας μεταξύ επιχειρήσεων, πρέπει να παρατηρηθεί ότι, όπως διαπίστωσε η Επιτροπή στην απόφαση του 1991, το σύστημα διανομής ηλεκτρικού ρεύματος στις Κάτω Χώρες βασίζεται σε ένα σύνολο συμβατικών εννόμων σχέσεων μεταξύ παραγωγών, μεταξύ παραγωγών και περιφερειακών διανομέων, μεταξύ περιφερειακών και τοπικών διανομέων και, τέλος, μεταξύ τοπικών διανομέων και τελικών καταναλωτών. Η επίδικη ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου ρήτρα αποκλειστικής αγοράς περιλαμβάνεται στους γενικούς όρους πωλήσεως ηλεκτρικού ρεύματος από περιφερειακό διανομέα σε τοπικούς διανομείς και συνεπώς αποτελεί ρήτρα συμφωνίας κατά την έννοια του άρθρου 85 της Συνθήκης.
- 36 Συμφωνία περιέχουσα μια τέτοια ρήτρα επιφέρει περιοριστικό αποτέλεσμα επί του ανταγωνισμού, στο μέτρο που η ρήτρα αυτή απαγορεύει στον τοπικό διανομέα να εφοδιαστεί ηλεκτρικό ρεύμα από άλλους προμηθευτές.

- 37 Προκειμένου να διαπιστωθεί αν μια τέτοια συμφωνία επηρεάζει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών πρέπει, όπως υπογράμμισε το Δικαστήριο στις αποφάσεις της 12ης Δεκεμβρίου 1967, 23/67, Brasserie de Haecht (Rec. 1967, σ. 525), και της 28 Φεβρουαρίου 1991, C-234/89, Delimitis (Συλλογή 1991, σ. I-935), να εξετασθεί η συμφωνία αυτή στο οικονομικό και νομικό της πλαίσιο και να ληφθεί υπόψη το σωρευτικό αποτέλεσμα που ενδεχομένως προκύπτει από την ύπαρξη άλλων συμφωνιών αποκλειστικότητας.
- 38 Από τον φάκελο συνάγεται συναφώς ότι οι γενικοί όροι που διέπουν τις σχέσεις μεταξύ των διαδίκων στην κυρία δίκη, οι οποίοι περιέχουν τη ρήτρα αποκλειστικότητας, είναι ευθυγραμμισμένοι προς τους πρότυπους γενικούς όρους παροχής που καθιερώθηκαν από την ένωση των φορέων εκμεταλλεύσεως κέντρων διανομής ηλεκτρικού ρεύματος στις Κάτω Χώρες.
- 39 Το σωρευτικό αποτέλεσμα των συμβατικών αυτών σχέσεων μπορεί να προκαλέσει αποκλεισμό της εθνικής αγοράς, στο μέτρο που αυτές έχουν ως αποτέλεσμα να απαγορεύουν στους εγκατεστημένους στις Κάτω Χώρες τοπικούς διανομείς να εφοδιάζονται με ηλεκτρικό ρεύμα από προμηθευτές ή παραγωγούς άλλων κρατών μελών.

Ώς προς το άρθρο 86 της Συνθήκης

- 40 Το άρθρο 86 της Συνθήκης απαγορεύει πρακτικές καταχρήσεως που απορρέουν από την εκμετάλλευση, εκ μέρους μιας ή περισσότερων επιχειρήσεων, δεσπόζουσας θέσεως επί της κοινής αγοράς ή επί ουσιώδους μέρους της, στο μέτρο που οι πρακτικές αυτές είναι σε θέση να επηρεάσουν το μεταξύ κρατών μελών εμπόριο (απόφαση Bodson, όπ. π., σκέψη 22).
- 41 Αν, στην περίπτωση επιχειρήσεως η οποία έχει τύχει μη αποκλειστικής παραχωρήσεως επί μέρους μόνο του εδάφους ενός κράτους μέλους, όπως η IJM, δεν μπορεί να συναχθεί αυτομάτως η ύπαρξη δεσπόζουσας θέσεως επί ουσιώδους μέρους της κοινής αγοράς, η εκτίμηση αυτή πρέπει να τροποποιηθεί στην περίπτωση που η επιχείρηση αυτή θα ανήκε σε όμιλο επιχειρήσεων που κατέχει συλλογική δεσπόζουσα θέση.

- 42 Μια τέτοια συλλογική δεσπόζουσα θέση ωστόσο απαιτεί οι επιχειρήσεις του εν λόγω ομίλου να είναι επαρκώς συνδεδεμένες μεταξύ τους ώστε να ακολουθούν μία και την αυτή γραμμή δράσεως στην αγορά (βλ. απόφαση Bodson, όπ. π.).
- 43 Εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξετάσει αν μεταξύ των επιχειρήσεων περιφερειακής διανομής ηλεκτρικού ρεύματος στις Κάτω Χώρες υφίστανται δεσμοί τόσο σημαντικοί που να τους προσδίδουν συλλογική δεσπόζουσα θέση επί ουσιώδους μέρους της κοινής αγοράς.
- 44 Σε ό, τι αφορά την πρακτική καταχρήσεως, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το γεγονός ότι μια επιχείρηση που κατέχει δεσπόζουσα θέση δεσμεύει τους αγοραστές — έστω και αν αυτό γίνεται κατ' αίτησή τους — με την υποχρέωση ή με την υπόσχεση να καλύπτουν το σύνολο ή σημαντικό μέρος των αναγκών τους αποκλειστικά από την εν λόγω επιχείρηση συνιστά καταχρηστική εκμετάλλευση της θέσεως αυτής (βλ. αποφάσεις της 13ης Φεβρουαρίου 1979, 85/76, Hoffmann-La Roche κατά Επιτροπής, Rec. 1976, σ. 461, σκέψη 89, και της 3ης Ιουλίου 1991, C-62/86, Akzo κατά Επιτροπής, Συλλογή 1991, σ. I-3359, σκέψη 149).
- 45 Όπως εκτέθηκε στις σκέψεις 38 και 39, η ρήτρα αποκλειστικής αγοράς που περιλαμβάνεται στις συμφωνίες που συνήψαν οι επιχειρήσεις περιφερειακής διανομής με τους τοπικούς διανομείς μπορεί να επηρεάσει το μεταξύ κρατών μελών εμπόριο.

Επί του άρθρου 90, παράγραφος 2, της Συνθήκης

- 46 Το άρθρο 90, παράγραφος 2, της Συνθήκης προβλέπει ότι οι επιφορτισμένες με τη διαχείριση υπηρεσιών γενικού οικονομικού συμφέροντος επιχειρήσεις εξαιρούνται από τους κανόνες της Συνθήκης περί ανταγωνισμού, στο μέτρο που ο περιορισμός, ακόμη και ο αποκλεισμός, του ανταγωνισμού εκ μέρους άλλων οικονομικών παραγόντων είναι απαραίτητος προκειμένου να εξασφαλιστεί η εκπλήρωση της ιδιαίτερης αποστολής που τους έχει ανατεθεί (βλ. απόφαση της 19ης Μαΐου 1993, C-320/91, Corbeau, Συλλογή 1993, σ. I-2533, σκέψη 14).
- 47 Σε ό, τι αφορά το ζήτημα αν μια επιχείρηση όπως η IJM είναι επιφορτισμένη με τη διαχείριση υπηρεσίας γενικού συμφέροντος, πρέπει να υπενθυμιστεί ότι στην

εταιρία αυτή ανατέθηκε, με μη αποκλειστική παραχώρηση δημοσίου δικαίου, το καθήκον να εξασφαλίζει τον εφοδιασμό μέρους του εθνικού εδάφους με ηλεκτρικό ρεύμα.

- 48 Πρέπει συναφώς να σημειωθεί ότι μια τέτοια επιχείρηση οφείλει να εξασφαλίζει την αδιάκοπη παροχή ηλεκτρικού ρεύματος επί του συνόλου του εδάφους ευθύνης της, σε όλους τους καταναλωτές, τοπικούς διανομείς ή τελικούς χρήστες, στις ποσότητες που ζητούνται ανά πάσα στιγμή, με ομοιόμορφα τιμολόγια και υπό συνθήκες που δεν μπορούν να μεταβάλλονται παρά μόνο σύμφωνα με αντικειμενικά κριτήρια εφαρμοζόμενα σε όλους τους πελάτες.
- 49 Περιορισμοί του ανταγωνισμού εκ μέρους άλλων οικονομικών επιχειρηματιών πρέπει να γίνονται δεκτοί, στο μέτρο που αποδεικνύονται απαραίτητοι προκειμένου να επιτρέπουν στην επιφορτισμένη με μια τέτοια αποστολή γενικότερου συμφέροντος επιχείρηση να εκπληρώνει την αποστολή αυτή. Συναφώς, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι οικονομικές συνθήκες υπό τις οποίες λειτουργεί η επιχείρηση, κυρίως τα έξοδα στα οποία υποβάλλεται, και οι νομικές ρυθμίσεις, ιδίως οι σχετικές προς το περιβάλλον, από τις οποίες διέπεται.
- 50 Εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξετάσει αν ρήτρα αποκλειστικής αγοράς που απαγορεύει στον τοπικό διανομέα να εισαγάγει ηλεκτρικό ρεύμα είναι απαραίτητη προκειμένου να επιτρέψει στην επιχείρηση περιφερειακής διανομής να εκπληρώσει την γενικού συμφέροντος αποστολή της.
- 51 Συνεπώς στο δεύτερο ερώτημα του *Gerechtshof te Arnhem* πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι
- α) Είναι αντίθετη προς το άρθρο 85 της Συνθήκης η εφαρμογή, εκ μέρους επιχειρήσεως περιφερειακής διανομής ηλεκτρικού ρεύματος, ρήτρας αποκλειστικής αγοράς περιλαμβανόμενης στους γενικούς όρους πώλησεως η οποία απαγορεύει στους τοπικούς διανομείς να εισάγουν ηλεκτρικό ρεύμα προς δημόσια διανομή και η οποία, εάν ληφθεί υπόψη το οικονομικό και νομικό της πλαίσιο, επηρεάζει το μεταξύ κρατών μελών εμπόριο.
- β) Είναι αντίθετη προς το άρθρο 86 της Συνθήκης η εφαρμογή, εκ μέρους επιχειρήσεως περιφερειακής διανομής ηλεκτρικού ρεύματος, στην περίπτωση

που αυτή ανήκει σε όμιλο επιχειρήσεων κατέχοντα συλλογική δεσπόζουσα θέση επί ουσιώδους μέρους της κοινής αγοράς, ρήτρας αποκλειστικής αγοράς περιλαμβανόμενης στους γενικούς όρους πωλήσεως η οποία απαγορεύει στους τοπικούς διανομείς να εισάγουν ηλεκτρικό ρεύμα προς δημόσια διανομή και η οποία, εάν ληφθεί υπόψη το οικονομικό και νομικό της πλαίσιο, επηρεάζει το μεταξύ κρατών μελών εμπόριο.

- γ) Το άρθρο 90, παράγραφος 2, της Συνθήκης πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η εφαρμογή, εκ μέρους επιχειρήσεως περιφερειακής διανομής ηλεκτρικού ρεύματος, παρόμοιας ρήτρας αποκλειστικής αγοράς εξαιρείται από τις απαγορεύσεις των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης, στο μέτρο που ο περιορισμός αυτός του ανταγωνισμού είναι απαραίτητος προκειμένου να επιτρέψει στην επιχείρηση αυτή να εκπληρώσει την γενικού συμφέροντος αποστολή της. Εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξετάσει αν η προϋπόθεση αυτή πληροῦται.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 52 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Ελληνική, η Γαλλική και η Ολλανδική Κυβέρνηση καθώς και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, οι οποίες κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε, με διαιτητική απόφαση της 3ης Νοεμβρίου 1992, το *Gerechtshof te Arnhem*, αποφαινεται:

- 1) Εθνικό δικαστήριο το οποίο, σε περίπτωση προβλεπόμενη από το νόμο, κρίνει επί εφέσεως κατά διαιτητικής αποφάσεως, πρέπει να θεωρηθεί ως

εθνικό δικαστήριο κατά την έννοια του άρθρου 177 της Συνθήκης, ακόμη και όταν, δυνάμει της συμφωνίας περί διαιτησίας μεταξύ των μερών, το δικαστήριο αυτό κρίνει κατ' εύλογη κρίση.

- 2) α) Είναι αντίθετη προς το άρθρο 85 της Συνθήκης η εφαρμογή, εκ μέρους επιχειρήσεως περιφερειακής διανομής ηλεκτρικού ρεύματος, ρήτρας αποκλειστικής αγοράς περιλαμβανόμενης στους γενικούς όρους πώλησεως η οποία απαγορεύει στους τοπικούς διανομείς να εισάγουν ηλεκτρικό ρεύμα προς δημόσια διανομή και η οποία, εάν ληφθεί υπόψη το οικονομικό και νομικό της πλαίσιο, επηρεάζει το μεταξύ κρατών μελών εμπόριο.
- β) Είναι αντίθετη προς το άρθρο 86 της Συνθήκης η εφαρμογή, εκ μέρους επιχειρήσεως περιφερειακής διανομής ηλεκτρικού ρεύματος, στην περίπτωση που αυτή ανήκει σε όμιλο επιχειρήσεων κατέχοντα συλλογική δεσπόζουσα θέση επί ουσιώδους μέρους της κοινής αγοράς, ρήτρας αποκλειστικής αγοράς περιλαμβανόμενης στους γενικούς όρους πώλησεως η οποία απαγορεύει στους τοπικούς διανομείς να εισάγουν ηλεκτρικό ρεύμα προς δημόσια διανομή και η οποία, εάν ληφθεί υπόψη το οικονομικό και νομικό της πλαίσιο, επηρεάζει το μεταξύ κρατών μελών εμπόριο.
- γ) Το άρθρο 90, παράγραφος 2, της Συνθήκης πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η εφαρμογή, εκ μέρους επιχειρήσεως περιφερειακής διανομής ηλεκτρικού ρεύματος, παρόμοιας ρήτρας αποκλειστικής αγοράς εξαιρείται από τις απαγορεύσεις των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης, στο μέτρο που ο περιορισμός αυτός του ανταγωνισμού είναι απαραίτητος προκειμένου να επιτρέψει στην επιχείρηση αυτή να εκπληρώσει την γενικού συμφέροντος αποστολή της. Εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξετάσει αν η προϋπόθεση αυτή πληρούται.

Due

Mancini

Moitinho de Almeida

Díez de Velasco

Κακούρης

Joliet

Schockweiler

Rodríguez Iglesias

Zuleeg

Kapteyn

Murray

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 27 Απριλίου 1994.

Ο Γραμματέας

Ο Πρόεδρος

R. Grass

O. Due